

Digitale wandelroute Kale Duinen

Van vriend naar vijand en andersom.

Strijd en profijt van het stuivende zand in Appelscha.

Inhoud

1. Projectplan Digitale wandelroute Kale Duinen	3
1.1 Inleiding.....	3
1.2 Voorbereiding	3
1.3 Doelstelling	4
1.4 Doelgroep.....	4
1.5 Productomschrijving	5

1. Projectplan Digitale wandelroute Kale Duinen

1.1 Inleiding

Verborgen achter een dicht bomengordijn ligt tussen de Ooststellingwerfse dorpen Appelscha en Elsloo de Kale Duinen; ook wel het Aekingerzand genoemd. Het nog immer actieve stuifzandgebied is de enige in zijn soort in Friesland en zelfs de grootste van zijn soort in Noord-Nederland. Van oudsher is het een populaire toeristische attractie. Vanuit heel Friesland voerden schoolreisjes naar Appelscha om daar de uitkijktoren op de Bosberg, Friesland's hoogste punt op het vaste te land, te aanschouwen. Daarna ging de reis vaak naar de Kale Duinen om hier de hoge zandduinen te beklimmen.

De afgelopen decennia hebben er vele ontwikkelingen plaatsgevonden in het gebied. In het begin en het midden van de twintigste eeuw werd het landbouwareaal vergroot en uitgebreid. De laatste tientallen jaren is er echter een kentering gaande, helemaal de laatste jaren nu de Kale Duinen onderdeel uitmaakt van het Natura 2000-gebied 'Drents-Friese Wold & Leggelderveld'. De natuurwaarden van het gebied zijn in kaart gebracht en ook is onderzoek verricht naar de werking van achterliggende ecosystemen. Zo zijn de laatste jaren bijvoorbeeld veel bomen gekapt om weer een zichzelf in standhoudend stuifzand te creëren. Het frappante van deze maatregel is dat een eeuw eerder juist deze bossen zijn aangeplant om het stuifzand 'de wind uit de zeilen' te nemen. De mens zag het stuifzand als een gevaar, een oncontroleerbaar systeem dat meer schade opleverde dan profijt. Dit was de voorgaande eeuwen niet anders. Het vreemde is dat we de laatste jaren wel veel kennis hebben opgebouwd over de natuurwaarden en de werking van het stuifzand, maar niet over zijn ontstaansgeschiedenis.

Uit het recente onderzoek naar de boomtoppen die uit de Appelschaster Bosberg steken blijkt maar weer hoe weinig we nog over de historie van het gebied weten (meer info: [blog over de Bosberg](#)). We nemen altijd maar aan dat de verstuivingen zijn gestart in de zestiende- of zeventiende eeuw met de introductie van de potstalbemesting. Maar is dit wel zo? Kunnen de Bosberg en de andere zandheuvelds niet eerder zijn opgestoven? Bijvoorbeeld al in de Romeinse tijd? Voor het verhaal van de zandverstuivingen zijn dit wezenlijke verschillen. En wat is de invloed geweest van de mens op deze zandverstuivingen? Wij als Historische Vereniging Appelscha zijn zeer geïnteresseerd in dit verhaal. Met behulp van deze aanvraag willen wij niet alleen antwoord geven op deze vragen, belangrijker nog is dat wij dit unieke verhaal willen delen met inwoners en toeristen om daarmee Appelscha te promoten!

1.2 Voorbereiding

Het projectidee voor een digitale wandelroute is ontstaan als gevolg van de commotie die ontstond tijdens de aanleg van de uitkijktoren op de Bosberg. De Historische Vereniging Appelscha (HVA) wees voorafgaand aan de bouw op de bijzondere eikenbomen op de Bosberg. Na onderzoek bleek dat het de toppen zijn van een grote eikenboom waarvan de stam nog schuil gaat in de heuvel zelf. Een bijzonder fenomeen, ook vergeleken met ondergestoven bomen in stuifzandgebieden elders in Nederland of België. Het wortelstelsel van de boom in de Bosberg is namelijk niet meegegroeid naar boven, wat erop duidt dat het zich nog aan de voet van de heuvel bevindt, en dat de boom in één of een aantal fasen is ondergestoven. De levende stam van de boom ligt dus verborgen in de heuvel zelf. Dit is zo bijzonder dat het de landelijke

pers haalde en dat er zelfs onder begeleiding van een boomspecialist en een landschapshistoricus een groep van bodemdeskundigen, historisch-geografen en archeologen uit België werd rondgeleid. Er bestaat dus veel belangstelling voor dit bijzondere verhaal. De boom is waarschijnlijk wel 500 jaar oud, maar er is nog veel onduidelijk. Stond de eik al op een verhoging in het landschap? Is de boom geleidelijk of in een aantal fasen ondergestoven? Zijn er nog meer van dit soort bomen in de omgeving? Anders gezegd, is het onderstuiven te relateren aan het ontstaan van de zandverstuiving de 'Kale Duinen' in een specifieke periode in de middeleeuwen? En wanneer we deze vragen kunnen beantwoorden brengt ons dit meteen op een tweede vraag. Hoe kan dit verhaal op een boeiende en eigentijdse manier worden verteld aan een breed publiek.

In dit stadium is er een overleg op gang gekomen tussen de HVA en de landschapshistoricus Dennis Worst uit het nabijgelegen Elsloo. Het bleek dat er nog maar weinig kennis in huis was over de middeleeuwse landschapontwikkeling van Appelscha en het aangrenzende stuifzandgebied. Zodoende is een plan ontstaan dat zich enerzijds richt op het ontwikkelen van nieuwe kennis en anderzijds op het ontsluiten van deze kennis voor inwoners en toeristen. Al snel bleek er veel draagvlak te bestaan voor de plannen. Leden van de HVA, Staatsbosbeheer, maar ook inwoners en lokale ondernemers reageerden enthousiast om meer van hun woonomgeving te weten te komen.

1.3 Doelstelling

Het doel van het project is om het verhaal van de Kale Duinen te koppelen aan de boom op de Bosberg en dit op een vernieuwende en innovatieve wijze te ontsluiten voor inwoners en toeristen via drie digitale wandelroutes die offline zijn te lopen middels een app.

Belangrijke subdoelen zijn kennisontwikkeling over de Kale Duinen, de promotie van Appelscha als toeristische trekpleister en inwoners en toeristen te onderwijzen over het landschap, de natuur en de geschiedenis van de Kale Duinen en Appelscha. Het laatste belangrijke subdoel is de om de jeugd (8 – 12 jaar) op een speelse wijze kennis te laten maken en te onderwijzen over landschap, natuur en geschiedenis.

1.4 Doelgroep

Als toeristische trekpleister van het Friese Ooststellingwerf heeft Appelscha veel te bieden. Aan de ene kant zijn er toeristen die vooral zijn georiënteerd op de Boerestreek en Duinen Zathe. Aan de andere kant heb je ook toeristen die willen genieten van de prachtige omgeving van Appelscha. Logischerwijs richten wij ons hoofdzakelijk op deze laatste groep: mensen die geïnteresseerd zijn in het landschap of de omgeving waarin zij vertoeven. Dit zijn niet alleen toeristen, maar ook de inwoners uit Appelscha en omliggende dorpen. Daarnaast zal de focus liggen op kinderen tussen de 8 – 12 jaar die als schoolklas, in gezinsverband of tijdens feestjes en partijen de wandeling kunnen maken.

Door juist het specifieke verhaal van de boom op de Bosberg te koppelen aan de zandverstuiving van Appelscha kunnen we wellicht mensen verleiden naar Appelscha te komen in plaats van een ander natuurgebied.

1.5 Productomschrijving

Inspirerende wandeling: het verhaal van de Kale Duinen

Een wandeling die blijft, die de omgeving inzichtelijk maakt en die misschien aanzet tot nadenken. Dat is in het kort wat wij willen bereiken. Met de razendsnelle ontwikkeling van nieuwe digitale methoden is de tijd daar om de prachtige Friese zandverstuiving op een innovatieve manier beleefbaar te maken. Dit alles is mogelijk door een app te downloaden en vervolgens de vormgegeven korte of lange route offline te lopen. Tijdens de wandeling wordt de wandelaar geïnformeerd over de natuur, de geschiedenis en de ontstaansgeschiedenis van het landschap. Dit gebeurt aan de hand van korte tekstkaders, foto's en filmpjes waarin door een boswachter of gebiedskenner uitleg wordt gegeven over bijvoorbeeld de flora en fauna, het ontstaan van een stuifzandheuvel of een oude holle weg. Ook kan bijvoorbeeld 'in de bodem' worden gekeken. Vooraf wordt dan een bodemprofiel blootgelegd, gefotografeerd en beschreven. Wanneer wandelaars dan langs het specifieke punt komen verschijnt er een foto van het bodemprofiel en krijgen ze 'live' uitleg via een filmpje. Kortom een interactieve manier om het landschap te leren lezen.

Uiteraard heeft het project meer te bieden. Tijdens de wandeling, waarvan de korte start op de Boerestreek en de lange versie bij het bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer, wordt aangegeven waar iets te beleven valt of waar men iets kan eten of drinken. Zo worden wandelaars gewezen op de Bosbergtoren en krijgen zij suggesties om de lokale horeca te bezoeken. Door de wandeling krijgen inwoners en bezoekers besef van de unieke geschiedenis van het gebied. Naast de activiteiten die reeds in Appelscha worden aangeboden zal het leiden tot nog meer positieve reclame. Als laatste wordt ook ingezet op educatie (deel III van het project). Via een aparte wandeling voor kinderen tussen de 8 – 12 jaar kunnen zij op een speelse wijze kennis nemen van hun eigen leefomgeving. En eigenlijk alles wat zij onthouden is winst. Al zijn het maar fantasiebeelden over hoe ridders te paard het stuifzand vroeger doorkruisten of waarom een eik een eik is en geen beuk. Het zijn deze elementaire zaken waardoor kinderen ook later als volwassenen geïnteresseerd blijven in hun omgeving.

Kennisontwikkeling

Zonder voldoende input is het verhaal van de Kale Duinen een lege huls. Het blijft dan bij alledaagse feiten of weetjes. Daarom is het van groot belang een gebiedsspecifiek verhaal te leveren. Een verhaal dat belangrijke hoofdlijnen vertelt, maar ook ingaat op zaken die alleen op deze voor Friesland unieke zandverstuiving van toepassing zijn. Dit is de reden waarom we het project koppelen aan nieuw onderzoek. Er is namelijk nog maar bijzonder weinig bekend over de ontstaansgeschiedenis van het Appelschaster stuifzand. Algemeen wordt aangenomen dat dit heeft plaatsgevonden vanaf de zestiende eeuw. Het is echter niet uitgesloten dat bepaalde delen van het stuifzand al veel eerder zijn gaan stuiven.

Om aan deze twijfel een eind te maken zal landschapshistoricus Dennis Worst onderzoek doen naar de wisselwerking tussen het ontstaan van het stuifzand en de rol van de mens. Hij zal actief booronderzoek verrichten om de ontstaansgeschiedenis van het gebied te onderzoeken. Op specifieke plaatsen zullen dan monsters worden genomen waarmee afzonderlijke stuifzandlagen gedateerd kunnen worden. De Bosberg met de bijzondere eikenboom vormt daarbij een speerpunt. Het verhaal van de landschapsontwikkeling wordt verbonden aan de ontwikkeling van de Bosberg. Op basis van dit onderzoek hopen we ook het ontstaan van de Bosberg, en daarmee de ouderdom van de eik, beter te kunnen dateren. Dit gehele onderzoek zal geschieden in samenwerking met de Wageningen Universiteit en het Kenniscentrum Landschap.

Naast dit specifieke onderzoek zal Worst in samenwerking met de Historische Vereniging Appelscha op zoek gaan naar historische gegevens over de Kale Duinen. Het gaat om verhalen, oude foto's, historische kaarten en oude documenten waarin de zandverstuivingen worden genoemd. Indien geschikt zullen dit soort documenten worden verwerkt als afbeelding of filmpje in de app.